

fuisse congregatam supra terram altero ex duobus modis prædictis. Consequentia clara est, et antecedens luculenter describitur Job. 38, ubi Dominus de mari ait: *Circumdedi illud terminis meis, et posui vectem et ostia: et ut declareret, illa nihil aliud præter præceptum suum fuisse, subdit: et dixi, usque huc venies et non procedes amplius, et hic confringes tumentes fluctus tuos: et simile est illud Prov. 8: Et legem ponebat aquis ne transirent fines suos; et de eodem termino aquarum loquitur David Psalm. 103, dicens: Terminum posuisti, quem non transgredientur, neque convertentur operire terram.* Prius enim dixerat: *Super montes stabunt aquæ, ab increpatione tua fugient, etc.,* et sic etiam dixit Ps. 22: *Verbo Domini cœli firmati sunt; et infra: Congregans sicut utre aquas maris, utique virtute verbi sui, sicut Ps. 77, dicitur, de transitu populi Israel per mare rubrum, statuit aquas quasi in utre, et sic etiam dicitur Eccles. 39: In verbo ejus stetit aqua sicut congeries, etc., ac denique Jerem. 5: Posui arenam terminum mari, præceptum sempiternum, quod non præteribit, etc.* Ergo tribendum est hoc opus efficacitati verbi Dei, et non aliis extrinsecis impedimentis. Neque propterea tale opus dicendum erit simpliciter violentum aut contra suavem DEI providentiam, quia est ad bonum universi ordinatum, ac proinde secundum inclinationem naturæ universalis, sicut est consensus aquæ ad replendum vacuum.

43. *Satisfit replicæ.* — Nihilominus respondemus, quamvis potuerit DEUS illo modo perpetuo continere aquas solo verbo suo, non fuisse consentaneum communi ordini providentiae Dei, sine ullo naturali medio per solam suam potentiam id perpetuo conservare, quia Deus utitur causis secundis in ordinariis effectibus universi, quando commode potest: poterat autem alio modo magis naturali aquam intra definitum locum includere et definire, ut videbimus: ergo non oportet fingere illud perpetuum miraculum: tale enim reputandum est, cum ad convenientem ordinem universi non sit necessarium. Melius enim erit universum dispositum etiam in ordine ad finem conservandi et procreandi mixta, licet, aqua non sit altior terra, sed potius sit intra certos terræ limites ita conclusa, ut nec ascendere possit, nec fluere. Nec ex citatis locis Scripturæ tale miraculum colligitur, sed in hoc mirabilis potentia, et sapientia DEI prædicatur, quod certa lege, et efficaci potentia ita in unum locum aquas congregaverit, ut amplius exire ad

operiendam terram nequeant, vel virtute sua naturali, vel impetu, et motione aliorum corporum.

14. *Notatio pro explicandis locis et Scriptura proxime allatis.* — Quod ut melius intelligatur, advertere oportet, duobus modis posse aquam maris moveri ad operiendam terram, scilicet, vel naturali impetu gravitatis suæ, vel extrinseco impulsu astrorum, aut ventorum. Aqua igitur maris ita fuit a DEO in aliquo loco terræ conclusa, ut ibi posita naturaliter quiescat, nec moveri supra terram, vel per terram possit: quia aqua in quocumque loco terræ posita, naturaliter non ascendit, etiamsi aliunde superiorem terram habeat, neque fluit, nisi declivior locus alia ex parte illi pervenit, ut in aqua putei, vel stagni videri licet. Sic ergo facile potuit DEUS aquam maris intra concava loca terræ includere; et totam in circuitu montibus, et quasi altiori muro terræ circumdare: sic ergo locata quiescit ab intrinseco, quia de se ad inferiora loca tendit, et per latera fluere non sinitur; et hac ratione optime dicere potuit DEUS, *conclusi ostiis mare et circumdedi illud terminis meis, et posui vectem, et ostia.* Item dici possunt aquæ maris *congregate quasi in utre.* At vero quoad alterum modum motionis aquarum maris ab extrinseco ita Deus dispositus universales causas mundi, ut ab eis posset sèpius aqua maris per ventos, et influentias cœlorum vehementer commoveri: hoc enim et experientia ostendit, et ad alios effectus universi fuit necessarium. Verumtamen omnes causæ motrices aquarum ita sunt per divinam, et sapientissimam Dei voluntatem dispositæ et moderateæ, ut nunquam possent aquæ ab hujusmodi causis tam vehementer, et constanter moveri, ut terminos a Deo præfixos pertransirent; et hujusmodi Dei providentia recte intelligitur nomine legis, quam Deus posuit aquis, ne transirent fines suos, dicens: *Usque huc venies, et non procedes amplius.* Nam hujusmodi dispositio divinæ providentiae solet in Scriptura præceptum appellari, seu lex, quia per illam causæ universi intra definitum ordinem detinentur, seu cocentur, et hoc ipsum declaratur Jerem. 5, illis verbis, *qui posui arenam terminum mari, præceptum aeternum, quod non præteribit, et commovebuntur, et non poterunt, et intumescent fluctus ejus, et non transibunt illud.* Ac denique hac ratione dicit Manasses in oratione sua, *Deum ligasse nare verbo præcepli sui.* Atque ita præceptum hoc et efficacissime, et sine novo miraculo impletur, quia dispositio causa-

rum universi immutabilis est, neque aliud possunt efficere, nisi quod ipse prescrispsit.

15. *Tertia sententia tenenda.* — *Excluditur modus dicendi Hugonis pro hac tertia sententia.* — *Verior dicendi modus afferetur ex Augustino, Beda et aliis, ac prolatur.* — Est ergo tertia et vera sententia, quæ affirmat hanc congregationem aquarum principaliter factam esse per motum localem aque maris per naturalem impetum, quem habet ad descendendum deorsum, quando viam invenit expeditam. Sequitur enim hic modus quasi a sufficienti partium enumeratione; quia aqua non fuit congregata in unum locum ascendendo, neque etiam permanendo, et quasi se comprimendo in eodem situ ac loco, seu in parte ejus, ut probatum est: ergo necessarium fuit, ut se colligeret, seu congregaret in novum locum descendendo. Hic autem locus aptus ad recipiendas aquas non erat factus in visceribus terræ ante hunc diem, quamvis oppositum senserit Hugo de Sancto Victore, libro primo de Sacramentis, parte prima, capite vigesimo primo, ubi hunc locum credit esse *abyssum magnam, quæ ab ipso mundi exordio, inquit, in terra corpore tantæ capacitatibus facta fuisse putatur.* Sed longe probabilius est totum elementum terræ in principio fuisse solidum, et ex omni parte continuum, et in ultima superficie fuisse undique æquale, ac sphæricum, tum quia naturalis dispositio terræ hujusmodi compositionem natura sua postulat, elementa autem, ut sepe diximus, in principio secundum naturalem constitutionem suam condita sunt; tum etiam quia illa concavitas, aut esset vacua duobus primis diebus, quod credibile non est, vel esset plena aere, quod violentum est; tum denique quia nullum habet fundamentum in Scriptura, quæ nomine abyssi non significat terræ concavitatem, sed aquæ profunditatem, ut dixi. Quapropter necessarium fuit, ante motionem aquæ ordine saltem naturæ præcessisse mutationem in inferioribus partibus terræ. Nam Deus in visceribus terræ magnam concavitatem, et sinum in ea aperuit, in quam statim aquæ sese demiserunt, et ita fuerunt in unum locum congregatae. Ita sensit Augustinus 1, de Gen. ad litter. c. 12, et optimus Damascenus, lib. 2, de Fide, cap. 9 et 10, et Beda in Exameron, et refert, ac probabile reputat divus Thomas supra, et cæteri fere omnes magis approbant, et sane merito, quia (præter omnia dicta) est facilis, et expeditus modus, et fere omni carens difficultate. Item est valde consentaneus experientiae, et conse-

quenter etiam philosophia, nam etiam Aristoteles 1 et 2, libro Meteororum dixit, ex terra et aqua quasi unum mundi medium coalescere, dum aqua in ipsis concavitatibus terræ continetur.

16. *Montes ac adeo civitates terræ ad opus tertiae diei spectare ostendit.* — Præterea ex hoc modo congregationis aquarum alia mundi commoditas orta est, nam Deus preparando locum terræ ad congregandas aquas aliud beneficium universo contulit, montes et colles in partibus elevando, et universum terræ habitabilis situm mira varietate disponendo, prout viventibus, et aliis mixtis utile, ac commodum futurum erat. Nam haec terræ dispositio sine ullo dubio in mundi initio facta fuit, quia ante diluvium montes, et inæqualitates in terra fuerunt, nam Gen. 7, dicitur, quia aquæ prævaluerunt nimis super terram, operique sunt omnes montes excelsi sub universo cœlo. Ubi et plures fuisse, et quosdam altiores aliis, significatur per verba illa *montes excelsi,* indicatur enim etiam inferiores montes, seu colles fuisse. Ideoque ut bene notat Pereira non rete dixerunt, qui ante diluvium terram æquabilem, et uniformem esse putarunt, easque inæqualitates, quas in ea videmus, occasione aquarum diluvii factas esse. Est enim hoc improbabile, tum quia multum repugnat allegato testimonio Scripturæ: tum etiam quia in aliis locis significat Scriptura montes inter primordia mundi factos esse, Prov. 8, et Ps. 73; tum præterea, quia haec varietas in figura et situ partium terræ, ut altitudo montium, profunditas vallium et camporum planicies, ac similia non sunt per accidens in universo, sed per se fuerunt intenta ab auctore naturæ tanquam necessaria ad vitam et commoditatem hominum, et aliorum animalium, et ad varios terræ fructus, ut eleganter dictus auctor declarat, cum Ruperto, lib. 1, Genes., cap. 34. Ergo non est verisimile illa omnia, et tempore diluvii, et solum per occasionem, et impetum aquarum ejus facta fuisse; tum denique quia solus fluxus et refluxus aquarum diluvii non poterat esse sufficiens ad tot ingentes montes efficiendos. Præsertim cum Genes. 8, dicatur, quod cessantibus aquis diluvii post aliquos menses apparuerunt cacumina montium, et quod requievit arca super montes Armenie: qui certe fieri non potuerunt solo aquarum impetu, quamdiu sub aquis latuerunt: ergo jam erant, quando aquæ diluvii inundarunt, quanquam occasione illarum mutatio aliqua in his terræ partibus fieri potuerit. Verumtamen

illa secundaria et accidentaria est, et nimis parva respectu totius constitutionis et magnitudinis terrae, ideoque saepius aliqua ex parte discursu temporum facta est. Nihilominus tamen haec constitutio terrae cum hac varietate montium, vallium, etc., opus proprium fuit auctoris naturae, et ideo sine dubio inter opera creationis, distinctionis, et ornatus per se, et ex intentione auctoris naturae factum est.

17. *Insulæ quoque ad idem opus spectant.* — Hoc ergo opus recte hoc tertio die factum intelligitur, et sub congregatione aquarum esse comprehensum. Cum enim ad convenientem dispositionem universi valde pertineat, et magnum fuerit opus omnipotentiae Dei, et neque in primo instanti, nec post diurna tempora fuerit factum, non est verisimile non esse comprehensum in operibus sex dierum, aut alteri melius, quam huic tertio posse attribui: ergo merito conjectamus, simul cum preparatione loci subterranei ad recipiendas aquas, factum esse hoc opus distinguendi montes et valles, et alia similia loca in superficie terræ. Cujus etiam optimum signum ex insulis maris sumitur, quia insulæ non sunt nisi quædam terre partes undique altiores aquis, a quibus ex omni parte circumdantur, quod certe fieri non potuit per aquas diluvii: tum quia verisimilius est ante diluvium fuisse insulas: tum etiam, quia intelligi non potest, quomodo propter aquas aut per aquas diluvii pars terræ, quæ prius erat sub aquis maris, postea eminentior facta fuerit, et quasi caput ex aquis eduxerit: ergo non per accidens ex impetu aquarum factæ sunt, sed ex libera Dei voluntate et providentia, qui in locis illis voluit quasi in circulum cavare terram promontoriis illis in medio relictis: est ergo hoc opus et per se ex intentione divina, et simul cum terræ concavitatibus ad receptionem aquarum factum. Hæc enim duo non repugnant: nam licet cum sit fovea extrahendo terram, respectu foveæ accidentiarum sit, quod in terra promontorium aliquod fiat: nihilominus respectu artificis operantis potest utrumque per se intentum esse: imo ad sapientiam et prudentiam artificis pertinet, uno labore, ut sic dicam, duo simul opera toti artificiato utilia simul facere, ac intendere. Hoc igitur (ut modo nostro loquamur, et rem explicemus) in hoc opere observavit omnipotens ac sapientissimus artifex Deus. In quo sensu aptissime intelligi potest illud Psalmi 103: *Abyssus sicut vestimentum amictus ejus* (id est, terræ) quæ in principio circumdabatur aquis, et ideo subdit, *super mon-*

tes stabunt (id est, stabant) *aquaæ*. Non quia tunc montes jam essent, ut juxta opinionem Hugonis cogitare quis posset, quod jam impugnatum est, sed quia supra loca, quæ nunc montes transcendunt, tunc stabant aquæ. Statim vero de congregatione aquarum subditur, *Ab increpatione tua fugient, a voce tronitri tui* (id est, imperii tui) *formidabunt*, quia, jubente Deo, ad cavernas terræ decurrerunt, et tunc subditur: *Ascendunt montes, et descendunt campi in locum, quem fundasti eis.*

18. *Questiunculae resolutio.* — Solum potest quis interrogare, quomodo cum universa terra esset aquis cooperata, potuerint in ipsa concavitates fieri ex una parte, et ex alia crescere, et augeri altitudines terræ, et eminere supra aquam, cum adhuc esset aquis cooperata; sed facile respondet nihil esse operosum, aut difficile omnipotentiae Dei, cuius efficacitate subito seu velocissimo motu simul, et in eodem tempore fiebat, ut in una parte terræ concavitas fieret, et aquis ex ea parte repleretur, et aliunde altitudo aquarum minueretur, ibique assureret terra, in principio quidem sub aquis, donec hinc ascendentibus aquis, et illine crescentibus terræ promontoriis arida per eacumina montium apparere inciperet. Et ita paulatim consummatis locis, et concavitatibus sufficientibus ad recipiendam totam aquarum multitudinem omnes alienæ partes terræ in ea dispositione apparuerunt, quam Deus juxta consilium sapientiæ sue illi tribuere voluit, ut ad convenientem statum universi magis expedire judicavit; atque ita quoad hæc omnia factum est hoc opus per solum motum localem, tum aquæ, tum etiam terre.

19. *Non solum localiter, sed etiam per alterationem motæ sunt aquæ in tertio die et in primis densatione.* — *Vide Pereiram in Genesim, et Conimbricenses; lib. 3, de Cœlo, q. 3, art. 2.* — Verisimile autem est in utroque elemento sanctam esse aliquam non parvam alterationem, et imprimis in aqua credi potest factam esse aliquam condensationem, non quidem propter loci angustias, quia neque in terra deerat capacitas, ut intra eam fierent concavitates amplissimæ, quæ universam aquam sine ulla ejus condensatione in se possent recipere, quia profunditas terræ multo major est, quam fuerit aquæ, ut mathematici ostendunt: neque etiam deerat potentia Deo ad faciendum amplissimum aquarum locum, quantum vellet, ut per se notum est. Si ergo in aquis facta est aliqua condensatio, propter mixta et commoditates hominum facta est;

nimirum, ut essent apte dispositæ ad productionem et conservationem piscium, vel fortasse etiam ad generationem fluminum et fontium, vel etiam nubium et ventorum, utique melius recipiendo influentiam cœlorum, et ministrando materiam ad hos effectus necessariam. Denique etiam ad maris navigationem potuit esse illa dispositio aquæ conveniens et necessaria, quia quo aqua est crassior, eo est gravior, et consequenter aptio ad navium pondera sustinenda. Hæc autem utilitas etiam intenta, et inspecta fuit ab auctore naturæ, tum ad majorem hominum societatem et communicationem, tum etiam ad rerum necessiarum transvectionem, et reciprocam participationem, ut bene prosequitur Theodoretus, serm. 2, de Providentia.

20. *Deinde salsedine non ut Philo posuit, sed modo alio.* — Addit etiam Philo, lib. de Opif. mundi, separatas esse ab aqua partes falsas a dulcibus, et priores in locum maris confluxisse: posteriores vero intra terram fuisse relictas; tum ad conglutinationem partium terræ, ne in pulverem redigeretur: tum ad ipsius terræ fecunditatem, sed frustra fingitur illa distinctio partium in puro aquæ elemento, quale ante hunc tertium diem fuit. Neque ulla causa salsedini in aqua tunc inveniri potuit, quia nec ab intrinseco illam habeat, alioqui et in omnibus partibus illam habuisse, et nunc etiam omnis aqua illam haberet: nec ab extrinseco, quia non ex influentia Solis, aut cœlorum, quia vel nulla, vel levissima tunc præcesserat: nec denique ex peculiari actione Dei, quia cum hæc proprietas non debeatur aquæ secundum propriam et particularem naturam, et ideo præternaturalis dici possit, non fuit concreata ipsi aquæ, neque illi data, donec in ordine ad mixtorum utilitatem cœpit disponi. Quocirea non cœpit aqua maris esse falsa, donec in unum locum congregata est, et tunc non per separationem partium dulcium, sed per novam alterationem, quæ tunc in aqua facta est.

21. *Quando et unde indita mari salsedo.* — Circa hanc mutationem dubitari potest, an hæc qualitas salsedini hoc ipso die statim fuerit aquis maris indita, vel discursu temporis actione Solis, aliorum astrorum facta fuerit, excitatis adustis exhalationibus terrestribus, ex aquarum admixtione cum humido aquo salsedo generatur, teste Aristotele 2, Meteoror., c. 3. Nam virtute Solis, hoc modo factam esse maris salsedinem multi censem, ut refert Basilius, hom. 3, Exaemer., quod consequenter inter illa necessitate naturali altera-